

Phật giáo Anh: Gặp gỡ phật tử Anh quốc qua lăng kính xã hội học và nhân học (P.1)

ISSN: 2734-9195 08:05 13/12/2025

Khi Internet và COVID làm thay đổi cách cộng đồng kết nối, tôi nghĩ điều đang diễn ra với Phật giáo tại Anh thật sự đáng chú ý: sự nổi lên quyền lực của thiết chế, nhường chỗ cho hành trình tìm kiếm ý nghĩa mang tính cá nhân hơn.

Từ sự hình thành ngành **Phật học** trong bối cảnh Ấn Độ thuộc địa đến làn sóng chính niệm giữa lòng Liverpool, “Buddhism in Britain” - Phật giáo ở Anh là loạt bài gồm bốn phần dựa trên chuyên môn của Tiến sĩ Caroline Starkey, nhằm mở ra cuộc thảo luận về sự gặp gỡ giữa Phật giáo và cộng đồng phật tử chuyển hóa tại Anh.

Caroline là nhà xã hội học tôn giáo, hiện là Phó giáo sư ngành Tôn giáo và Xã hội tại Đại học Leeds.

Trong bài mở đầu này, chúng ta cùng bước vào thế giới thực hành nhân học của Caroline và tìm hiểu cách những mối quan tâm học thuật đã định hình hành

trình nghiên cứu của bà. Ba phần tiếp theo sẽ lần lượt nói về: cuộc gặp gỡ giữa Anh quốc thời đế quốc và châu Á Phật giáo; trải nghiệm Phật giáo gốc Hoa trong bối cảnh Anh trao trả Hong Kong và vị trí của Anh trong các xu hướng Phật giáo đương đại - từ phong trào chính niệm thế tục đến những vấn đề phân tầng xã hội đang ảnh hưởng đến Phật tử Anh ngày nay.

Buddhica Britannica

Nhắc đến ngành Phật học, nhiều người thường hình dung các nhà ngữ văn học đang miệt mài truy tìm gốc nghĩa của một từ hay câu văn; các nhà khảo cổ rong ruổi ở những vùng đất Phật giáo cổ; hoặc các dự án số hóa văn bản và cổ vật tại Thư viện Anh. Mảng cuối cùng này đặc biệt nổi bật nhờ những thành tựu của Chương trình Dunhuang Quốc tế.

Thế nhưng, có một thành tố quan trọng của Phật học đang được nhìn nhận ngày càng xứng đáng hơn: đó là đối thoại trực tiếp với các cộng đồng Phật giáo đương đại, những tăng đoàn đang hiện hữu trong đời sống, kể cả tại phương Tây.

Giữa Anh quốc và Phật giáo tồn tại một giao diện lịch sử sâu rộng: từ thời đế quốc, sự ra đời của ngành Phật học, cho đến di sản hậu thuộc địa kéo dài. Đây đều là những yếu tố quan trọng để hiểu Phật giáo trong mối quan hệ với hiện đại, cũng như vai trò của sự lan tỏa Phật giáo trong một xã hội hậu công nghiệp và tư bản muộn của thế kỷ XXI.

Tiến sĩ Caroline Starkey, đến từ Đại học Leeds.

Là một nhà nghiên cứu về xã hội học và cộng đồng tại Đại học Leeds, Tiến sĩ Caroline Starkey có vị thế đặc biệt thích hợp để phân tích lịch sử và hiện trạng Phật tử tại Anh. Công trình của bà mang tính liên ngành, quan tâm không chỉ đến cộng đồng thực hành mà còn đến cộng đồng người Hoa tại Anh, vai trò của phụ nữ và các nhóm yếu thế. Bà đã công bố nhiều nghiên cứu về giới, về vấn đề thọ giới trong Phật giáo Anh quốc, với góc nhìn đồng cảm nhưng chặt chẽ, nhấn mạnh câu chuyện của những Phật tử chuyển hóa và cảm thức thuộc về tôn giáo của họ trong đời sống Anh hiện nay.

Caroline cũng là người thực hiện khảo sát toàn quốc đầu tiên về các kiến trúc Phật giáo và Kỳ-na giáo tại Anh. Năm 2019, bà cùng nhà xuất bản Routledge đã cho ra mắt cuốn sách *Women in British Buddhism: Commitment, Connection,*

Community (tạm dịch: Phụ nữ trong Phật giáo Anh quốc: Dẫn thân, Gắn kết, Cộng đồng).

Vừa ở trong, vừa ở ngoài

Caroline là thành viên hội đồng quản trị của một trung tâm tu tập Phật giáo **Kim Cương thừa** tại địa phương, dù bà cảm thấy gần bó hơn với các thực hành thiền và chính niệm của truyền thống Theravāda. Bà từng đối diện câu hỏi quen thuộc với nhiều học giả Phật học: *Liệu có thể tách biệt giữa căn tính tôn giáo của bản thân với vai trò học thuật hay không?*

Câu trả lời của bà nghiêng về “không”, bởi việc “gác lại cái tôi” cũng là một giả định văn hóa - học thuật, chứ không thực sự vượt ngoài giới hạn vốn có.

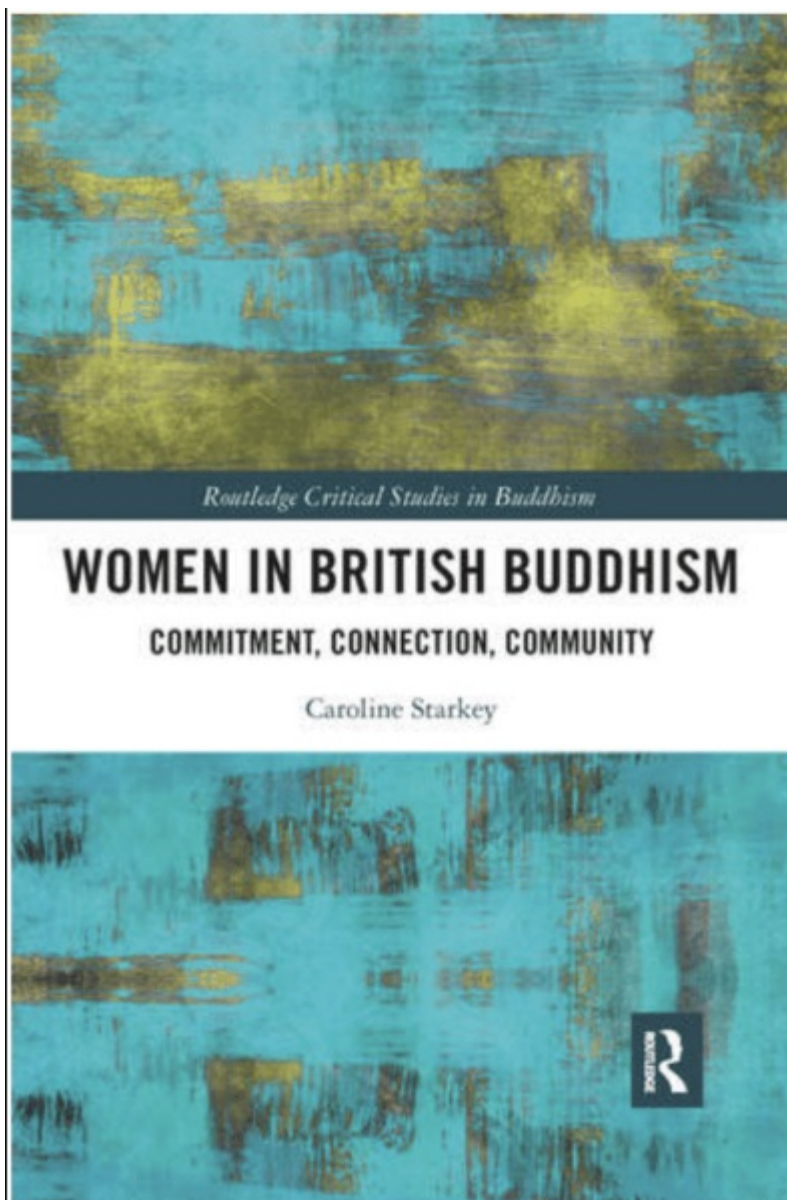
“Thực ra, tôi không thể làm điều đó, hoặc nếu có thì cũng không còn chân thật nữa”, bà chia sẻ. *“Nhưng điều đó không sao cả, miễn là ta sẵn sàng quan sát và hiểu điều đó ảnh hưởng thế nào đến mình, cả với tư cách học giả lẫn người thực hành. Luôn có những căng thẳng, vì ta phải tự đối diện để hiểu mình đang đứng ở vị trí nào”.*

Ngay cả các học giả độc lập và phản biện, đặc biệt là nhà nhân học và xã hội học, đôi khi vẫn kết thân với những người họ nghiên cứu, từ đó hình thành sự tin cậy và trách nhiệm đối với cộng đồng ấy. Caroline thừa nhận, đôi lúc bà cũng có cảm giác muốn bảo vệ điều gì đó hoặc ai đó.

“Tôi luôn muốn đảm bảo rằng khi mình nghiên cứu, mọi người đều biết tôi là nhà nghiên cứu. Nhưng sự minh bạch ấy nhiều lúc không hề dễ dàng. Mỗi dự án lại phải thương lượng mới”.

Caroline hiểu rõ cảm thức “ở bên trong” và điều này mang lại nhiều thuận lợi, nhất là trong việc tiếp cận cộng đồng. Bà cho rằng chủ đề “người trong - người ngoài” đã được thảo luận rất nhiều và đem lại nhiều giá trị, đặc biệt trong lý thuyết nữ quyền. Nhưng đồng thời, đó cũng là một cặp khái niệm bị lạm dụng và bà đồng ý rằng luôn cần thêm những lớp nghĩa, những sắc độ tinh tế hơn trong cách nhìn.

Bản thân Caroline đã từng ở cả hai vị trí “bên trong” và “bên ngoài” ở nhiều thời điểm trong đời và sự nghiệp.

Phụ nữ trong Phật giáo Anh quốc: Dẫn thân, Gắn kết, Cộng đồng. (Nhà xuất bản Routledge)

“Tôi sinh ở Manila, lớn lên khắp châu Á và dành nhiều thời gian ở Thái Lan, nơi cha tôi hiện vẫn sống. Tôi từng sống ở Hong Kong và Singapore. Tôi lớn lên giữa những thực hành Phật giáo và Đạo giáo như một phần tự nhiên của đời sống công cộng. Tôi đặc biệt thích việc lau dọn bàn thờ và những sinh hoạt ‘bình dân’ ấy. Với tôi, đó không phải điều mê tín như người ta thường gán ghép. Nó rất thật”.

Bà cũng bị hấp dẫn bởi nghi lễ cô hồn và quan niệm cầu an cho thần linh cùng các vong linh, điều nuôi dưỡng sức hút với phương diện siêu nhiên. *“Tôi nhớ rất rõ đám tang Phật giáo đầu tiên mình tham dự. Nó vô cùng vang dội, trầm buồn, đầy nghi lễ và tôi thích nó. Đến giờ tôi vẫn bị thu hút bởi các thực hành hướng về thần linh”.*

Caroline trở về Cambridge lúc 17 tuổi và bắt đầu tìm hiểu Phật giáo trong những năm đầu tuổi hai mươi. Một phần động lực, bà nói, xuất phát từ mong muốn quay lại với tôn giáo đã bao bọc tuổi thơ mình. Thế nhưng, cách Phật giáo được tiếp cận tại Anh, quá tập trung vào thiền, lại khiến bà bối ngỡ, gần như “sốc văn hóa”.

“Tôi hầu như chưa từng nghĩ Phật giáo lại đặt trọng tâm vào thiền như vậy, vì đó không phải cách tôi từng trải nghiệm ở châu Á! Khi ấy, Phật giáo thiên về hành trì, về bố thí. Quan trọng nữa, nó rất hướng cá nhân. Mà tôi cũng không giỏi thiền lắm, dù vẫn cố gắng!”.

Những người bình thường

Caroline được “chuyển ghép” từ không gian văn hóa châu Á, nơi bà xem như quê hương sang một nước Anh mà thực hành Phật giáo ở đây, ban đầu, lại trở nên xa lạ chẳng khác gì cảm giác của một người châu Á mới nhập cư. *“Đây chính là điểm mà học giả và con người thật trong tôi hòa làm một, vừa quan sát, vừa là một phần trong đó. Tôi nhận thấy việc phân loại Phật giáo tại Anh thường dựa trên tiêu chí giai tầng và trí thức. Tất nhiên, những phân loại ấy nên được nhìn nhận linh hoạt, nhưng thực tế vẫn tồn tại một ranh giới đầy khiếm khuyết giữa ‘**Phật giáo đúng chuẩn**’ và ‘**Phật giáo dân gian**’”.* Nhiều học giả đồng ý rằng sự phân đôi này mang nhiều vấn đề và loạt bài này sẽ đi vào lịch sử để lý giải vì sao nó hình thành.

Điều Caroline quan tâm nhất chính là những điều mà người bình thường làm và bà dùng chữ “bình thường” theo nghĩa tôn trọng, trân trọng. *“Trong cuốn sách năm 2019 của tôi, tôi viết về những phụ nữ đã thọ giới, nhưng tôi không hướng sự chú ý vào những nhân vật nổi tiếng. Tôi xưa nay không bị thu hút bởi họ, vì họ có thể tự viết câu chuyện của mình và người khác cũng sẵn sàng kể lại giúp họ. Tôi quan tâm đến những con người ‘thầm lặng’, những người có thể chẳng bao giờ được ghi tên trong sử sách nhưng lại là những người làm cho Phật giáo vận hành. Tôi hiểu điều đó vì bản thân tôi cũng là một Phật tử bình thường và với vai trò thành viên quản trị một nhóm Phật giáo, chúng tôi cũng phải xoay xở từng chút để mọi thứ hoạt động”.*

Chùa Hòa Bình tại Công viên Battersea. Ảnh: Wikimedia Commons.

Khi quan sát đời sống tâm linh tại Anh quốc hiện nay, Caroline phải làm việc với những khái niệm rộng như “thế tục hóa” hay chính từ “tôn giáo” và bà tin rằng luôn cần hài hòa giữa việc bàn luận xu hướng chung với việc làm rõ các khái niệm cụ thể mà ta đang dùng. *“Quan điểm của tôi luôn mang tính cục bộ, nhưng phần lớn các nhà xã hội học đều đồng tình rằng chúng ta đang ở giai đoạn mà đa số dân chúng đang rời xa tôn giáo truyền thống, đặc biệt là Giáo hội Anh. Nhưng tôi không nghĩ nhu cầu tìm kiếm ý nghĩa, hay những câu hỏi lớn của đời sống, đã biến mất. Tôi có một định nghĩa rộng về tôn giáo. Điều khiến tôi quan tâm trong tiến trình Phật giáo tại Anh là: vào giai đoạn chuyển hóa sau thập niên 1960, người ta rất chú trọng xây dựng tổ chức. Điều này có thể liên quan đến giai tầng hay mong muốn tích lũy vốn xã hội. Nhưng rõ ràng, nhiều người muốn gia nhập các tổ chức tự phát như Triratna hoặc đưa những tổ chức từ châu Á vào”*.

Những không gian như chùa, trung tâm, hay tu viện, vốn là chủ đề mà Caroline nghiên cứu sâu, là một phần quan trọng của xu hướng ấy. *“Đó là cách cộng đồng đặt mình vào bản đồ văn hóa. Nhưng từ thời đại Internet, đặc biệt sau COVID-19, ta có thể tiếp cận giáo lý chỉ bằng một cú chạm trên điện thoại. Tôi từng tham dự một buổi quán đảnh Kim Cương thừa trực tuyến từ nửa vòng trái đất và trung tâm của chúng tôi cũng hình thành một cộng đồng không còn gói gọn trong Anh quốc. Cư sĩ đến trực tiếp giảm đi, nhưng tăng đoàn lại mở rộng*.

*Điều từng xoay quanh không gian hay cơ sở vật chất nay chuyển sang sự nghi ngờ đối với thiết chế, một điều liên quan tới xu hướng cá nhân hóa trong văn hóa phương Tây. Khi Internet và COVID làm thay đổi cách cộng đồng kết nối, tôi nghĩ điều đang diễn ra với Phật giáo tại Anh thật sự đáng chú ý: **sự nói lỏng quyền lực của thiết chế, nhường chỗ cho hành trình tìm kiếm ý nghĩa mang tính cá nhân hơn**”.*

Khi bối cảnh công nghệ và xã hội đang thay đổi sâu rộng, loạt bài cùng Caroline sẽ theo dõi những chuyển động ấy từ một điểm khởi đầu tương đối dễ xác định đến thời đại hôm nay. Trong phần tiếp theo, chúng ta sẽ bắt đầu với điều vẫn còn định hình thế giới hiện đại của chúng ta: **đế quốc và trà**.

(Còn tiếp...)

Tác giả: **Raymond Lam**/Chuyển ngữ và biên tập: **Thường Nguyên**

Nguồn: buddhistdoor.net